

TEMA 6: Familie og opdragelse

Spør i dag: Familie og opdragelse

Vor tids familieforståelse er stærkt præget af reformationen, fordi den understregede familie- og dagliglivets betydning. Samtidig havde reformatorerne et syn på familie og opdragelse, som betonedede autoritet og lydighed. Det harmonerer ikke umiddelbart med nutidens syn på børn, opdragelse og samvær. Er der træk og traditioner, som stadig har værdi, selvom meget er forandret?

Luther og de reformatoriske idéer: Familie og opdragelse

Klostrene blev afskaffet efter reformationen. Man blev ikke længere mere from eller hellig ved at trække sig tilbage fra verden. I stedet blev familien og dagliglivet det sted, hvor det enkelte menneske skulle leve i overensstemmelse med Guds vilje.

Familien blev idealet for menneskeligt fællesskab. Husfaderen havde ansvar for medlemmerne af husstanden, dvs. både den biologiske familie og tjenestefolkene. Han fungerede også som præst i husstanden. Det var hans ansvar, at børn og ansatte blev opdraget i den rette tro og lærte at udfylde deres bestemmelse i livet. Alle skulle kende deres ”kald og stand”.

I udlægningen af det fjerde bud, ”Du skal ære din far og din mor”, viste Luther, hvordan livet i familien bør forme sig: Børn og underordnede skulle forstå deres plads som et kald fra Gud. Det var vigtigt, at navnlig børn og tjenestefolk forstod, at der var forskel på dem, der skulle adlyde, og dem, der havde myndighed og ansvar. Denne forskel skulle respekteres – også selvom det til tider kunne forekomme urimeligt – for alternativet var kaos, efter Luthers mening. Luther mente, at livet kun kunne udfolde sig til gavn for både høj og lav, når der var gensidig respekt og hierarkisk orden.

Luthers syn på familien har nogle klare konservative træk, som nu virker helt forældede. I dag spiller den svages ret fx en helt anden rolle. Og man er meget mere kritisk over for autoriteter. Samtidig bygger samfundet stadig på den opfattelse, at mennesker har brug for ordnede rammer for at kunne udfolde sig.

Reformationens historie og det danske samfund: Familie og opdragelse

Den lutherske husstand skulle være præget af gensidig respekt, pligter og rettigheder. I Den lille Katekismus, som alle børn skulle opdrages efter, havde Luther nøje forklaret hvordan: Husfaderen skulle adlydes af alle, herunder hustruen, mens børn og tjenestefolk skyldte husfader

og -moder respekt og lydighed. Til gengæld havde husfaderen ansvar for at opdrage og beskytte børn og tjenestefolk. Han havde derfor også ret til at tugte dem. Såvel Guds ord som fysisk afstraffelse blev set som vigtige opdragelsesmidler.

Konkret skulle husfaderen sørge for borbøn, husandagt og for børnenes oplæring i den kristne tro. Katekismen, salme- og bønnebøger samt bibelen, især ordsprogene fra Det gamle Testamente, skulle indgå i dagligdagen. Men først og fremmest blev det forventet, at husfader og -moder var gode rollemodeller for kristen livsførelse. Den lokale præstefamilie stod ofte som mønstret på en god luthersk husstand. Men idealerne gjaldt for alle husfædre med foden under eget bord, også fx håndværkere og bønder.

I løbet af 1700- og 1800-tallet fik private husandagter en ny betydning. Det blev stedet, hvor de nye vækkelsesbevægelser kunne samles om deres trosforståelse. De vakte så det selv som fortsættelsen af en gammel luthersk tradition, mens myndighederne længe betragtede vækkelsesmøder med mistro: De blev for store – og forkyndelsen foregik uden kirkeligt tilsyn.

Husstanden var samfundets grundenhed gennem århundreder – også økonomisk og socialt. Der var en tydelig arbejdsdeling mellem mænd og kvinder. Det betød, at enker og enkemænd ofte giftede sig igen hurtigt, mens mange ugifte blev tjenestefolk. Enlige blev i mange tilfælde set som en trussel mod stabiliteten.

Industrialisering og urbanisering førte til opbrud i sociale strukturer og familiemønstre. Mange var bekymrede for, at hele samfundsmoralen skulle opløses, og engagerede sig i privat filantropi. De ville redde fattige og fortabte mennesker, som ikke længere var beskyttet inden for en bestemt husstand.

I dag er det fortsat ofte sådan, at livet i en familie, med forældre og børn, ses som garanten for stabilitet og trygge forhold. Men billedet af, hvordan en ”familie” og en ”husstand” kan se ud, har ændret sig meget: Delebørn, sammenbragte børn, ægtefæller af samme køn og forskellige former for kollektive boformer indgår i billedet af familieformer i 2010'erne. Desuden har man i dag helt andre forestillinger om medbestemmelse og ligestilling, også inden for hjemmets fire vægge.

Reformationens billeder: Familie og opdragelse

Lucas Cranach den Ældre, Den Hellige Slægt, ca. 1510 (trykt efter 1518 med tekst af Philip Melanchthon). Træsnit.

Kupferstichkabinett, Staatliche Museen zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz (inv.nr. 573-2)

”Den Hellige Slægt”. I den gamle kirke var motivet af den ”hellige slægt” et udbredt afladsbillede knyttet til den udbredte tilbedelse af den hellige Anna, Jomfru Marias mor. Anna var skytshelgen

med særlig betydning for familier, fordi hun både var hustru, husmor, mor og bedstemor. Lutheranerne nytolkede ”Den Hellige Slægt” til at blive et uddannelses- og familieideal.

Cranachs træsnit er udført i 1510 som afladsbillede. Ca. ti år senere blev det forsynet med Philipp Melanchthons vers, her oversat fra latin til let forståeligt tysk, der henvendte sig til alle forældre. Melanchthon skriver, at det er vigtigt, at børn går i skole og lærer at læse. Ellers kan de ikke læse Bibelen, og dermed risikerer de ikke at forstå Evangeliet på den rette måde. Vejen til den sande Kristus går gennem skolen, konkluderer verset.

”Den Hellige Slægt” bliver til Jesusbarnets ideelle familie, hvor børnene lærer at læse. Billedets budskab er nu at påpege forældres pligt til at sørge for deres børns uddannelse, så de kan læse Guds ord og kende Kristus.

FAKTABOKS: Afladsbilleder var udbredte i middelalderens kirke. Det var billeder af helgener med en tilføjet tekst, der gav anvisninger på, hvordan man kunne få tilgivelse for begåede synder og på den måde afkorte tiden i skærsilden

Reformationen 1517-2017 – Hovedtemaer” er blevet til på foranledning af Præsidiets for reformationsjubilæet i Danmark. Hovedformålet er at give et første overblik over reformationen og dens betydning for derved at vække interesse for emnet og tjene til videre inspiration for enkeltpersoner og organisationer.

Til hvert af de udvalgte illustrerede temaer findes – en kort tekst om reformationens spor i dag – en introduktion til Luthers tanker og de reformatoriske idéer – et rids af reformationens historie og videre betydning for det danske samfund. For flere temaer er derudover udvalgt et billede, der viser reformationens spor i den visuelle kultur.

Teksterne er skrevet af en forfattergruppe, sammensat af forskere fra forskellige fag og forskningsinstitutioner: Lektor, ph.d. Bo Kristian Holm, Afdeling for Teologi, Aarhus Universitet, og prof. mso. Anna Vind, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, har skrevet teksterne om Luther og reformationens ideer.

Lektor, dr. phil. Charlotte Appel, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet, og prof., fil.dr. Hanne Sanders, Historiska Institutionen, Lunds Universitet, har skrevet om reformationens historie og det danske samfund.

Museumsinspektør, seniorforsker Hanne Kolind Poulsen, Statens Museum for Kunst, har skrevet teksterne om reformationens billeder. Hun er også hovedforfatter til temaet ”Billeder og kunst”. Lektor, ph.d. Sven Rune Havsteen, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, er medforfatter til temaet ”Sang og musik”.

Nationalmuseet har taget sig af sprogbearbejdning, billedsøgning og opsætning.

Charlotte Appel og Bo Kristian Holm har stået for redaktionen.